

Sprawozdanie

Wydziału krajowego, dotyczące funduszków indemnizacyjnych.

Wysoki Sejmie!

Na posiedzeniu sejmowym dnia 30. Stycznia 1863. r. doniósł Wydział krajowy do wiadomości Wysokiego Sejmu, że nie odebrał zarządu funduszków indemnizacyjnych. Zarazem przedstawił Wydział krajowy wniosek o przedłożenie prośby Najjaśniejszemu Panu, aby dotacya funduszu indemnizacyjnego w kwocie 2,500.000 złr. mon. konw. w myśl najwyższego postanowienia z dnia 13. Października 1857. r. jako stała i niezmienna uznana została, i aby c. k. Ministerstwo stanu oddało Sejmowi, a względnie Wydziałowi krajowemu zupełny zarząd tak galicyjskich, jako i krakowskiego funduszu indemnizacyjnego bez żadnych zastrzeżeń i warunków.

Jak wiadomo, wniosek ten przez Wysoki Sejm załatwiony nie został, a późniejsze rokowania wprowadziły przedmiot ten w taką niepewność, że Wydział krajowy przy dawniejszym wniosku swoim pozostać nie może.

Według bowiem reskryptu c. k. Ministerstwa stanu z dnia 18. Marca 1863. r. l. 2135 l. St. M. Izba posłów Rady Państwa oświadczyła względem subwencji i zaliczek dla galicyjskiego funduszu indemnizacyjnego, iż w interesie skarbu Państwa, jako też i w interesie reszty królestw i krajów koronnych spodziewać się należy, że już przy ułożeniu budżetu na rok 1863. na to uwaga zwróconą zostanie, aby zastrzeżona najwyższem postanowieniem z dnia 13. Października 1857. r. spłata subwencji w mowie będącej i zostający dotąd w zawieszeniu zwrot i oprocentowanie zaliczek ile możności najrychlej nastąpiło.

Również i Izba Panów przy rozprawach nad budżetem na rok 1862. objawiła życzenie, aby z uwzględnieniem najwyższych patentów z dnia 17. Kwietnia 1848. r. i 15. Sierpnia 1849. r. ostatecznie ustanowić sposób, w jaki wydatki funduszu indemnizacyjnego, nie podnosząc rubryki dochodowej z dodatków do podatków, pokryte być mają.

Zarazem został Wydział krajowy zawiadomiony, że wierzytelność Wysokiego skarbu z końcem Stycznia 1863. r. wynosi przy funduszach indemnizacyjnych 22.358.868 złr. 19 cent. wal. austr.

Powyż przytoczonym reskryptem został nakoniec Wydział krajowy zapytany o zdanie, jakim sposobem spłata owęj subwencji, tudzież zwrot i oprocentowanie zaliczek uskutecznióm być może.

Wydział krajowy pismem z dnia 28. Kwietnia 1863. r. odpowiedział, że żadnych oświadczeń zobowiązujących w przedmiotach indemnizacyjnych robić nie może, ponieważ przedmioty te odnoszą się do majątku krajowego, którym według §. 21. st. kr. tylko Sejm zarządzać i szafować jest mocen.

Od owego czasu przedmiot ten dalej nie postąpił, i dokładnego wyjaśnienia i ostatecznego załatwienia potrzebuje, i w tym celu Wydział krajowy przedkłada Wysokiemu Sejmowi następujące przedstawienie:

Celem wyjaśnienia tego przedmiotu potrzeba przedewszystkiem zastanowić się nad zasadami, które kierowały całym oswoobodzeniem gruntów włościańskich w naszym kraju koronnym, i które wyrzeczono w patentach z dnia 17. Kwietnia 1848. r. i 15. Sierpnia 1849. r., jak to sama Rada Państwa przyznaje.

Najwyższy patent z dnia 17. Kwietnia 1848. r. zawiera następujące zasady:

1. Według ustępu 7go, tudzież ustępów 8go i 11go znoszą się powinności poddańcze za wynagrodzeniem właścicieli dóbr przez skarb Państwa, ponieważ z powodów w patencie wyrzeczonych nie dopuszczono, ażeby właściciele dóbr poddanym pańszczyznę bez wynagrodzenia darować mogli.

2. W ustępie 2gim tegoż patentu wypowiedziana jest zasada co do istniejących służebnictw, że takowe nadal nienaruszone zostawać, poddani atoli za wykonywanie tychże stosowną zapłatę do skarbu Państwa uiszczać mają, którato zapłata miała być częściowem wynagrodzeniem skarbu Państwa, przyjmującego na siebie cały ciężar oswoobodzenia gruntów włościańskich. Ztąd wynika, że zniesienie powinności poddańczych i wypływające ztąd wynagrodzenie właścicieli dóbr, nie zasada się w Galicyi na ustawie z dnia 7. Września 1848. r., w czasie bowiem sankcyonowania téj ustawy Galicya była już oswoobodzoną od powinności poddańczych i miała przyznane sobie fundusze do przeprowadzenia indemnizacyi, a to kosztem skarbu Państwa.

Nadto dodać musimy, że wynagrodzenie powinności poddańczych kosztem skarbu Państwa, zapewnionem i obwieszczonem zostało okólnikiem c. k. Gubernium z dnia 22. Kwietnia 1848. r. l. 34.563 przez c. k. władze obwodowe wszystkim poddanym, którzy oświadczenie to z wdzięcznością przyjęli, powinności poddańcze od 15. Maja 1848. r. uiszczać zaprzestali, i przywiązanie swoje do Monarchii i Najwyższego Tronu tylekrotnie czynem udowodnili.

Ztąd wynika, że w naszym kraju koronnym wynagrodzenie indemnizacyjne bez względu na ustawę z dnia 7. Września 1848. r. powinno było być przeprowadzone, że patentem z dnia 17. Kwietnia 1848. r. cały ciężar ten na skarb Państwa nałożony został, i że kraj nasz jako taki, żadnej części ciężarów na indemnizację nie powinienby ponosić.

Że wywód powyższy istotnie ma swoją słuszną podstawę, okazuje się także przez porównanie patentów z dnia 7. Września 1848. r. i z 4. Marca 1849. r. wydanych względem zniesienia powinności poddańczych we wszystkich krajach koronnych, oprócz Galicyi, z patentami z dnia 17. Kwietnia 1848. r. i 15. Sierpnia 1849. r. li tylko dla Galicyi wydanymi.

W patencie z 7. Września 1848. r. w ustępie 8. d) ustanowiono bowiem, że fundusz wynagrodzenia indemnizacyjnego utworzyć się ma w każdym kraju ze środków krajowych za pośrednictwem Państwa, w patencie zaś z 4. Marca 1849. r. §§. 16., 17. i 18., kwotę wynagrodzenia indemnizacyjnego rozłożono na trzy równe części w ten sposób, iż jedna trzecia część wynagrodzenia odpadła za równoczesnem uchyleniem opłacanego podatku od dochodu z powinności poddańczych, i na karb kosztów poboru tychże, a z pozostałych dwóch trzecich części jedną nałożono na posiadaczy gruntów oswoobodzonych, a drugą na kraj cały.

Przeciwnie zaś dla Galicyi wyrzeczonem zostało w ustępie 7. patentu z dnia 17. Kwietnia 1848. r. rozłożenie kwoty wynagrodzenia indemnizacyjnego w ten sposób, iż jedna 3cia część odpadła jako kwota ryczałtowa za ulgę, którą właściciele dóbr otrzymali przez uwolnienie ich od zobowiązań względem poddanych i od podatku urbaryalnego, dalsze zaś dwie trzecie części po potrąceniu wartości służebnictw, lub zapłaty za wykonywanie tychże stanowiąc miały właściwe wynagrodzenie, które właścicielom dóbr po odtrąceniu 5% na koszt administracyi ze skarbu Państwa wypłacić przypadają.

Wymiarkowanie tego wynagrodzenia określone jest dokładnie w §§. 14., 15., 16. i 17. patentu z dnia 15. Sierpnia 1849. r., a ostatni §. 17. zawiera jeszcze to dalsze postanowienie, ażeby poddani, którzy przy użytkowaniu służebnictw pozostać pragną, zapłatę za wykonywanie tychże nie właścicielom dóbr, lecz do skarbu Państwa uiszczali, którzy ich w obec właścicieli dóbr zastępuje.

Ze słów postanowień tych najjaśniej okazuje się, że skarb Państwa przyjął na siebie obowiązek zapłaty dwóch części wynagrodzenia właścicieli dóbr, o ileby pokrycia swego w zapłatach za używanie służebnictw nie znajdowały, a gdy jak to niżej przywieść nam przyjdzie, zapłaty za służebnictwa zniesione zostały, okazuje się, że idąc ściśle za najwyższymi dla Galicyi ogłoszonymi postanowieniami, skarb Państwa przyjął na siebie ciężar wypłaty całego wynagrodzenia za zniesione powinności poddańcze.

Nie może zatem Rada Państwa znosić jednostronnie zobowiązania, jakie nałożył Jego c. k. Apostolska Mość Cesarz Ferdynand I. na skarb Państwa dla naszego kraju w ówczas, kiedy w Jego najwyższej osobie spoczywała w zupełności najwyższa władza legislacyjna i administracyjna, ale raczej zobowiązanie to jako dług Państwa poczytałoby należało, a to tém więcej, ile że żadne ciało ustawodawcze od roku 1848. aż po dziś dzień nie poważyło się usunąć zobowiązania, jakie Najjaśniejsi Monarchowie Austriacy kiedykolwiek na skarb Państwa przekazać raczyli.

Pominąć nakoniec nie można, że postanowienia administracyjne, przeprowadzające w Galicyi oswobodzenie gruntów, nałożyły funduszowi indemnizacyjnemu znaczne ciężary nad pierwiastkowy wymiar. Gdy bowiem według patentu z dnia 17. Kwietnia 1848. r. tylko powinności poddańcze tak zwanych rustykalistów indemnizowane być miały, rozciągnął patent z dnia 15. Sierpnia 1849. r. §. 6. to oswobodzenie i na dominikalistów, i tym sposobem znaczne ciężary na fundusz indemnizacyjny nałożył, ponieważ indemnizacya za dominikalistów także na ten sam fundusz przekazaną została. W tym względzie odwołał się wprawdzie patent z dnia 15. Sierpnia do ustawy z dnia 7. Września 1848. r., jednakże zasady téj ustawy w patencie z dnia 4. Marca 1849. r. w §§. 15., 16. i 17. bliżej określone, nie zostały zastosowane w Galicyi przy indemnizowaniu za oswobodzenie dominikalistów.

Wprawdzie zapowiedział patent z dnia 15. Sierpnia 1849. r. w §. 26. utworzenie funduszu ze środków krajowych. Atoli postanowienie to nie usuwa funduszy przez kraj nasz poprzednio prawnie nabytych, a mianowicie: wypłaty wynagrodzenia indemnizacyjnego ze skarbu Państwa — i może mieć na celu tylko wzmocnienie źródeł patentem z dnia 17. Kwietnia 1848. r. przeznaczonych, co okazało się tém potrzebniejszym, ile że na fundusz indemnizacyjny nałożono patentem z dnia 17. Kwietnia 1848. r. nie objęte ciężary dalsze, a mianowicie: *a)* dopiero wspomniane wynagrodzenie za oswobodzenie dominikalistów, *b)* ciężar powstały z uchylecia środków, jakie za wykonywanie służebnictw od włościan do skarbu Państwa wpływać miały, nareszcie *c)* koszt przeprowadzić się mającego oswobodzenia gruntów, któreto ciężary li tylko kraj sam pokryć ma.

Że postanowienie z 15. Sierpnia 1849. r., obciążające kraj dostarczeniem części środków dla funduszu indemnizacyjnego, odnosi się tylko do ciężarów dopiero co wspomnianych, wynika także ztąd, że ten patent nie tworzy nowych zasad dla przeprowadzenia indemnizacyi, lecz przeciwnie przeprowadza owe w patencie z dnia 17. Kwietnia 1848. r. wyrzeczone zasady.

Jednak fundusz ze środków krajowych okazał się niedostatecznym.

Według przepisu §. 2. patentu z dnia 29. Października 1853. r. fundusz ten utworzony być ma z następujących przychodów:

- a)* z rent i kapitałów indemnizacyjnych płatnych przez zobowiązanych na mocy wyroków indemnizacyjnych, jednakże z innych tytułów, a nie z tytułu powinności poddańczych;
- b)* z dodatków do podatków i innych należności;
- c)* z niektórych należności laudemiałnych ze skarbu Państwa opłacać się mających;
- d)* z funduszy krajowych na indemnizację przeznaczonych, i
- e)* z użytku i sprzedaży pustek.

Wiadomo, iż z powodu istniejących w kraju naszym stosunków, źródła pod *a)* i *e)* wymienione tylko mały, a owe pod *c)* wcale żadnego dochodu nie przynoszą, albowiem w naszym kraju, gdzie jurysdykcyja cywilna dla byłych poddanych bezpłatnie wykonywaną była, nie istniał dochód z laudemów, przeto i c. k. Rząd, przyjmując jurysdykcyję na siebie, nie miał z tego tytułu żadnych zobowiązań przyczyniania się do źródeł funduszu indemnizacyjnego — nakoniec źródło *d)* do dziś dnia bliżej oznaczonym nie zostało, a zatem całkowicie odpada.

Niepodobna zaś, aby dodatki do podatków (*b)* wystarczyć mogły na pokrycie potrzeb funduszu indemnizacyjnego, które obecnie tak ogromny ciężar na kraj sprowadziły, iż zaledwo temuż poddać jest w stanie, jakto sama Rada Państwa przyznała, orzekając, iż rubryki dochodowej z dodatków do podatków podnosić nie można.

Gdyby zatem postępować chciano według oświadczonych życzeń Rady Państwa, przywiedzionoby Galicyę, która z mocy najwyższego patentu z dnia 17. Kwietnia 1848. r. spodziewała się daleko lepszego

położenia od innych krajów koronnych, do nierównie gorszego stanu, ponieważ ponosiłaby niekorzyść obu patentów zasadniczych z dnia 17. Kwietnia 1848. r. i 7. Września 1848. r. a w zastosowaniu nie korzystałaby z tych głównych zasad jakie w przeprowadzeniu oswobodzenia od powinności poddańczych w innych krajach koronnych na korzyść kraju, jako takiego wypływają, a mianowicie na korzyść klasy ludności opodatkowanej, a w oswobodzeniu włościan bezpośrednio nie interesowanej.

Gdyby bowiem krajowi naszemu dobrodziejstwa patentu z dnia 17. Kwietnia 1848. r. (t. j. przejęcie indemnizacji na skarb Państwa) nadanemi nie były, natenczas Galicya posiadałaby wszystkie źródła przychodu, które ustanawia patent z dnia 4. Marca 1849. r., a z których dwa najgłówniejsze u nas usunięte zostały, a mianowicie:

1. posiadacze oswobodzonych gruntów włościańskich, przyczyniający się w innych krajach Monarchii do całości wymierzonej indemnizacji w jednej trzeciej części, zostali w Galicyi od tej opłaty zupełnie uwolnieni; tudzież

2. owa opłata, do jakiej według pierwotnych przepisów patentu z dnia 17. Kwietnia 1848. r. ustępu 2. i 3. dawniejsi poddani za wykonywanie służebnictw obowiązani byli, została najpierw reskryptem c. k. Ministerstwa spraw wewnętrznych z dnia 22. Lutego 1853. r. wstrzymana, a następnie zupełnie zniesioną, a to na mocy najwyższego postanowienia z dnia 27. Lutego 1858. r.

Z powodu tego uwolnienia zobowiązanych od opłat, które w innych krajach koronnych włościanie sami ponoszą — i z powodu, że przekazane funduszowi indemnizacyjnemu źródła niektórych przychodów, funduszowi indemnizacyjnemu pierwotkowo przekazanych, oprócz z dodatków do podatków prawie żadnego innego dochodu temu funduszowi nie dostarczają: raczył Najjaśniejszy Pan postanowieniem z dnia 13. Października 1857. r. przyzwolić temuż funduszowi coroczny dodatek w kwocie 2,500.000 złr. m. k. ze skarbu Państwa, jako stałą dotację, z zastrzeżeniem pretensyi do żądania zwrotu. (Rückzahlungs - Anspruch).

Pod wyrazem Rückzahlungs - Anspruch można rozumieć tylko takie prawo warunkowe do zwrotu, jakie i o ile da się na podstawie istniejących praw wyprowadzić i uzasadnić; gdy atoli według powyższego wywodu skarb Państwa do wypłaty wynagrodzenia indemnizacyjnego zobowiązał się — przeto udzielaniem rocznej zaliczki w kwocie 2,500.000 mon. konw. wypełnia tylko najwyższemi patentami na skarb Państwa nałożone zobowiązanie i dopiero oblikwidacya wzajemnych pretensyi kraju naszego i skarbu Państwa wykazałaby mogła, czyli, jaki i komu by zwrot przynależał.

Tak na słowach rządowych postanowień oparty, jako też z tychże postanowień konsekwentnie wyprowadzony wykład rzeczy stawia niewzrąszone dowód, że z wyjątkiem ciężaru pochodzącego z oswobodzenia gruntów dominikalnych przez włościan posiadanych, dalej ciężaru powstałego z uchylecia wpływów za wykonywanie służebnictw, nareszcie ciężaru kosztów, połączonych z przeprowadzeniem oswobodzenia gruntów, któreto ciężary krajowemi środkami pokryte być muszą, wszystkie inne ciężary, połączone ze sprawą indemnizacji, ponosić winien skarb Państwa.

Celem wykrycia liczebnej części indemnizacji na karb kraju a części na karb skarbu Państwa przypadającej, należałoby przeprowadzić oblikwidacyę obopólnych pretensyi. Taka też oblikwidacya wskazują wyraźnie słowa najwyższego reskryptu z dnia 13. Października 1857. r. w wyrażeniu się: „gegen Rückzahlungs - Anspruch“; słowa te bowiem nie nakładają wcale stanowczego na kraj zobowiązania, ale przyznają tylko skarbowi Państwa prawo do stawiania pretensyi do zwrotu, w razie gdyby był w położeniu likwidowania jakowej na rzecz swoją nadwyżki. — Zważywszy jednak, iż możliwa ta oblikwidacya musiałaby trwać przez długie lata; zważywszy dalej, że smutny stan skarbu Państwa słabą podaje nam nadzieję, aby korzyść, jakaby ze wspomnianej oblikwidacji dla kraju wynikać mogła, istotnie nań służyła, to jest, aby skarb Państwa miał się skłonić do ponoszenia większego, a niżeli najwyższym reskryptem z dnia 13. Października 1857. r. nań nałożonego ciężaru, gdyby z oblikwidacji, o której mowa, takie dla niego zobowiązanie wynikło, Wydział krajowy mniema, iżby wypadało pozostawić c. k. Rządowi inicjatywę do przedstawienia sposobu, w jakoby sprawa ta w najkrótszym czasie do pożądanego końca doprowadzoną być mogła, a zanim stała i niezwrotna dotacya funduszu indemnizacyjnego ze środków skarbu Państwa zapewnioną będzie, nie może Wydział krajowy doradzać do odebrania funduszu indemnizacyjnego w zarząd Reprezentacji krajowej, i dla tego czyni wniosek:

po I szej Wysoki Sejm raczy uchwalić:

Wydział krajowy wstrzyma się z odebraniem zarządu funduszków indemnizacyjnych do chwili ostatecznego załatwienia sprawy, o stałą i niezwrótną dotację galicyjskich funduszków indemnizacyjnych z środków skarbu Państwa, i

po II giej Wysoki Sejm raczy objawić życzenie, aby c. k. Rząd przygotował do najbliższej sesji sejmowej odpowiedni wniosek celem ostatecznego załatwienia tego przedmiotu.

Marszałek krajowy:
Leon Xiążę Sapieha m. p.

Członek Wydziału krajowego:
Julian Ławrowski m. p.

**Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi i Wielkiego
Xięstwa Krakowskiego.**

We Lwowie dnia 18. Listopada 1865.

